

II. Abdülhamid ve Bopal Nevvabları¹

BERNA KORUCU ÜÇÜNCÜ*

Öz: XVI. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti ile Hindistan'daki Müslüman devletler arasındaki ilişkiler genellikle halifelik ve hac meseleleri üzerine gelişmiştir. İki ülke arasındaki ilişkilerin seyrine etki eden bir diğer sebep ise Osmanlı Devleti'nin sonraki yüzyıllarda en güçlü Müslüman devlet olmasıdır. Çünkü 1707'den itibaren Baburlular zayıflamaya başlamış ve ortaya çıkan pek çok yerel Müslüman devlet İngilizlerin egemenliğine girmiştir. İngilizlere karşı zor durumda kalan yerli devletlerin Osmanlı Devleti ile irtibat kurmak istedikleri görülmektedir. XVIII. yüzyılın sonlarına doğru Malabar Sultanlığı ve Maysor Devleti İngiliz işgaline ve Hristiyan misyoner faaliyetlerine karşın Osmanlı Halifesiyle ittifak kurmak istemişlerdir. Ancak 1799'da Maysor Sultanı Tipu'nun ölmesi üzerine İngilizlere karşı direnen son yerel Müslüman devlet de ortadan kalkmıştır. Böylece İngiliz hakimiyeti Hindistan'da giderek hızlanmıştır.

İngiliz hakimiyeti altında da Müslüman devletlerin Osmanlı Sultanları ile irtibat kurdukları görülmektedir. Bunlardan biri de XVIII. yüzyılın başlarında orta Hindistan'da kurulan ve Haydarabad Devleti'nden sonra en önemli Müslüman devlet olan Bopal Devleti'dir. Bopal Nevvablarından sırasıyla iktidara gelen Kudsiye Begüm, İskender Begüm, Şah Cihan Begüm ve Cihan Begüm Osmanlı Devleti'ne Mekke ve Medine vasıtasıyla hediyeler göndererek iki ülke arasındaki ilişkileri geliştirmek istemişlerdir. 1868'de İskender Begüm, annesi Kudsiye Begüm ve kızı Şah Cihan Begüm hac ziyaretinde bulunarak Osmanlı Sultanına hediyeler göndermiştir. II. Abdülhamid döneminde ise Bopal hakimelerinin Hilafet makamına olan bağlılıkları onları 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Osmanlı Devleti'ne yardım etmeye sevk etmiştir. Bu savaşta Şah Cihan Begüm ve eşi Siddık Hasan Han Osmanlı Devleti'ne maddi yardım göndermişlerdir. Yine Şah Cihan Begüm'den sonra nevvab olan kızı Cihan Begüm de 1903 yılında Hicaz'a gelerek hac ettikten sonra maddi yardımlarda bulunmuştur.

¹ Bu çalışma, 22-24 Ekim 2018 tarihinde İstanbul'da düzenlenen "Vefatının 100. Yılında Sultan II. Abdülhamid ve Dönemi Uluslararası Kongresi"nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

* Arş. Gör. İnönü Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
berna.ucuncu@inonu.edu.tr

II. Abdülhamid dönemi Hindistan Müslümanlarının Osmanlı Devleti ile olan ilişkileri genellikle İttihad-ı İslam (Pan-İslamizm) çerçevesi içinde değerlendirilmiştir. Ancak yerel Müslüman devletlerden biri olan Bopal Nevvablığı'nın Osmanlı Devleti ile ilişkilerine dair bir çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışmada Şah Cihan Begüm ve ondan sonra nevvab olan kızı Sultan Cihan Begüm'ün II. Abdülhamid ile olan ilişkileri incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Hindistan, Pan-İslamizm, Bopal Nevvablığı, Şah Cihan Begüm, Sultan Cihan Begüm.

Abdulhamid II and Nawabs of Bhopal

Abstract: Since the sixteenth century, the relations between the Ottoman State and the Muslim states in India have generally developed on the Caliphate and the Hajj issues. Another reason that affects the relations between the two countries is that the Ottoman State is the most powerful Muslim state in the following centuries. Because from 1707 Mughals began to weaken and many emerging local Muslim states were dominated by the English. It is seen that the local states who are in a difficult situation against the British want to contact the Ottoman State. Towards the end of the eighteenth century Malabar Sultan and Maysor State wanted to form an alliance with the Ottoman Caliphate in spite of British occupation and Christian missionary activities. However, in 1799 the last local Muslim state, which resisted the British upon the death of Maysor Sultan Tipu, rose from the ground. Thus British dominance has been accelerated in India.

Muslim states have contacted with the Ottoman Sultans under British rule. The most important of these is the Bhopal Nawabs, established in central India at the beginning of the eighteenth century, and the most important Muslim state after the Hyderabad State. Qudisia Begum, Skender Begum, Shah Jahan Begum and Jahan Begum sent gifts to the Ottoman State through Mecca and Medina and wanted to develop relations between the two countries. In 1868, Qudisia Begum, Skender Begum and daughter Shah Jahan Begum visited the Hajj and sent gifts to the Ottoman Sultan. During the reign of Abdulhamid II, the dependence of the Bhopal rulers on the Caliphate led them to help the Ottoman State in the 1877-1878 Ottoman-Russian War. In this battle, Shah Jahan Begum and her husband Siddık Hasan Khan sent aid to the Ottoman State. After Shah Jahan Begum, his daughter Jahan Begum come to Hijaz in 1903.

The relation of the Muslims of India with the Ottoman State was generally evaluated within the framework of Pan-Islamism at period

Abdülhamid II. However, there is no study on the relations of Bhopal Nawabs, one of the local Muslim states, with the Ottoman State. In this study will be examined the relationship between Shah Jahan Begum and his daughter Sultan Jahan Begum, who is then Nawab, with Abdulhamid II.

Keywords: India, Pan-Islamism, Nawabs Of Bhopal, Shah Jahan Begum, Sultan Jahan Begum.

Giriş

II. Abdülhamid dönemi, Osmanlı Devleti'nin ekonomik sıkıntılar yaşadığı, etnik grupların bağımsızlık mücadelelerinin olduğu, Avrupalı devletlerin Osmanlı Devleti'ne karşı devletin varlığını tehlikeye sokan faaliyetlerde bulunduğu, içte ve dışta pek çok sorunun olduğu bir dönemdir. II. Abdülhamid, bu şartlar altında Avrupa tehdidine karşı, devletin varlığını devam ettirmek için dış siyasette iki önemli politika takip etmiştir. Bunlardan ilki Almanlara karşı bir yakınlaşma sağlayarak onun desteğini almak, diğeri ise ülkedeki ve Avrupalı devletlerin sömürgelerindeki İslami potansiyeli harekete geçirmektir.² “*İslam Birliği*”, “*İttihad-ı İslam*” ya da “*Pan-İslamizm*” olarak tanımlanan bu siyaset³, II. Abdülhamid döneminde Balkan bunalımı ve 93 Harbi sırasında Müslümanlar arasında dayanışmanın ifadesi olarak gündeme gelmiştir.⁴

Osmanlı Devleti'nin dış siyasetinde İttihad-ı İslam'ın belirgin bir şekilde ortaya çıkmasında Hindistan Müslümanlarının ayrı bir yeri vardır. Hindistan Müslümanlarının Osmanlı Devleti'ne olan ilgi ve alakaları Kırım Savaşı'ndaki destekleriyle ilk defa kendini göstermiştir. 1857'de Hindistan'da İngilizlerin Baburluları fiilen ve hukuken ortadan kaldırmaları, Hindistan Müslümanları için

² H. S. Lee, “II. Abdülhamid ve Doğu Asya'daki Pan-İslamist Siyaseti”, *Osmanlı II*, Ankara 1999, s. 363; E. Z. Karal, *Osmanlı Tarihi (Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri 1876-1907)*, Ankara 1995, s. 547-548.

³ II. Abdülhamid'in Pan-İslamizm siyaseti takip edip etmediği konusunda tartışmalar vardır. Bazı araştırmacılar II. Abdülhamid'i “Pan-İslamizm siyasetiyle Hristiyanlığı ortadan kaldırmaya çalışmakla itham ederken, bazıları da II. Abdülhamid'in bu siyasetle hiçbir alakası olmadığını iddia etmektedir. Bu şekilde değerlendirmeler Pan-İslamizm kavramına yüklenen anlamlarla alakalıdır. Pan-İslamizm'e yüklenen anlamlar farklılıkta değerlendirilmeler de farklı olmaya devam edecektir”, A. Özcan, *Pan-İslamizm/Osmanlı Devleti, Hint Müslümanları ve İngiltere (1877-1914)*, Ankara 1997, s. 61.

⁴ A. Özcan, “İttihad-ı İslam”, *DİA XXIII*, İstanbul 2001, s. 470.

tek bağımsız Müslüman devlet olan Osmanlı Devleti'ne desteklerini arttırmıştır. 1875'deki Balkan olayları Osmanlı hilafetinin Hindistan Müslümanları üzerindeki nüfuzunu net bir şekilde ortaya çıkarmıştır.⁵ Hindistan Müslümanları 1877-1878 Osmanlı- Rus Savaşı'nda ise bütün güçleriyle Osmanlı Devleti'ni desteklemişlerdir. Hindistan Müslümanları Osmanlı Devleti'ni içinde bulunduğu kötü durumdan kurtarmak ve kurtulmasına yardım etmek için birçok yerde yardım sandıkları açarak iane toplamışlar, bildiriler ve dilekçeler hazırlayarak İngilizleri Osmanlı Devleti'ne destek olmaya çağırmuşlardır.⁶

Osmanlı Devleti'ne yakınlık duyan ve zor zamanında destek olmak isteyen Müslüman devletler arasında XVIII. yüzyılın başlarında Orta Hindistan'da kurulan Bopal (Bhopal) Nevvablığı da vardır.⁷ Bu nevvablığın kurucusu Baburlu Alemgir'in hizmetine giren Afganlı Dost Muhammed Han'dır. Alemgir'in ölümünün ardından Hindistan'da görülen karmaşıklık üzerine Dost Muhammed Han, "Nevvab" unvanını alarak bağımsızlığını ilan etmiştir.⁸ 1778 yılında Bopal Nevvablığı ilk defa İngilizlerle münasebetlere girişmiş ve o dönemden sonra İngilizlerle birlikte hareket etmiştir.⁹ 1818-1926 yılları arasında Bopal Nevvablığı'na arka arkaya dört kadın hakim olmuştur.¹⁰

Bu dört kadın döneminde Osmanlı Devleti ile Bopal Nevvablığı arasındaki ilk ilişkiler hac üzerinden başlamıştır. Sırasıyla yönetime gelen Kudsiye Begüm, İskender Begüm, Şah Cihan Begüm ve Sultan Cihan Begüm zamanlarında Osmanlı Devleti ile iyi ilişkiler kurulmuştur. Bu dört kadının ortak özelliklerinden biri Osmanlı yönetimindeki Hicaz'a karşı olan ilgileridir. Bopal

⁵ C. Eraslan, *II. Abdülhamid ve İslâm Birliği*, İstanbul 1992, s. 113.

⁶ Hindistan Müslümanlarının Osmanlı Devleti'ne gönderdiği maddi yardımların gerçek rakamı tespit etmek güç olmakla birlikte resmi Osmanlı vesikaları 124.843 Osmanlı lirasının İstanbul'a ulaştığını göstermektedir ki, bu rakam on milyon Hindistan rupisinin üstündedir. Bu yardım bütün İslam dünyası içinde en fazla meblağı oluşturuyordu. G. Çetinsaya, "II. Abdülhamid Döneminin İlk Yıllarında 'İslâm Birliği' Hareketi (1876-1878)", *AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1988, s. 36.

⁷ Yılmaz Öztuna, *Devletler ve Hanedanlar I*, Ankara 2005, s. 944; Ayrıca Bopal Devleti haritası için bkz. Ek 1.

⁸ Şah Cihan Begüm, *Taj ul -İkbal Tarikh Bhopal; or The History Of Bhopal*, Çev. H. C. Barstow, Calcutta 1876.

⁹ Enver Konukçu, "Bopal", *DİA VI*, 1992, s. 283.

¹⁰ Bahriye Üçok, "Hindistan'da Bopal Devleti'nde Bir Naibe ve 3 Kadın Hükümdar", *TTK Tebliğler VII* (1972). 1, 446-450.

hâkimleri her yıl Ramazan ayında Hicaz'a hediyeler göndermişlerdir.¹¹ Bopal Nevabı İskender Begüm, kendisinden önceki nevvab olan annesi Kudsiye Begüm ve kendisinden sonra nevvab olacak Şah Cihan Begüm ile birlikte 1864 yılında hac ziyaretinde bulunmuşlardır.¹²

1- Şah Cihan Begüm'ün 93 Harbi'ne Gönderdiği Yardımlar

1868'de İskender Begüm'ün vefatı üzerine nevvab olan Şah Cihan Begüm¹³, 1871 yılında dönemin tanınmış alimlerinden Sıddık Hasan Han ile ikinci evliliğini yapmıştır.¹⁴ II. Abdülhamid döneminde Osmanlı Devleti'nin genel durumunun bozulduğu ve Rus saldırıları ile devletin tehlikeye girdiği sıralarda Şah Cihan Begüm ve eşi Sıddık Hasan Han İslam'ın koruyucusu sayılan Türkler için maddi yardım toplamıştır. Bopal ileri gelenleri tarafından Osmanlı Devleti'ne gönderilen toplam yardım 205.200 İngiliz rupisidir.¹⁵ Osmanlı-Rus Savaşı için toplanan bu yardım Bombay şebkenderi Hüseyin Hasib Efendi'ye teslim edilerek, Der-Saadet'e gönderildiği Bopal hakiminin naibi Mehmed Celeleddin Bahadır Han tarafından Osmanlı Devleti'ne bildirilmiştir.¹⁶

¹¹ BOA, İ.MVL..340/14687; Kudsiye Begüm tarafından gönderilen hediyelerin kabul edilmesi Cidde Valisi'ne bildirilmiştir, BOA, A.İMKT.MVL. 75/33; İskender Begüm ve validesi Kudsiye Begüm bin adet riyal Osmanlı Padişahına takdim etmişlerdir, BOA, A.İMKT.MHM..282/39.

¹² Sultan Cihan Begüm, *Hayat-i Qudsia: Life Of Nawab Gauhar Begam Alias The Nawab Begam Qudsia Begum Of Bhopal*, Çev. W. S. Davis, London 1918, s. 141; İskender Begüm, *A Pilgrimage To Mecca*, Çev. W. Osborne, Londra 1870, s. 148.

¹³ Şah Cihan Begüm'ün kızı Sultan Cihan Begüm tarafından kaleme alınan biyografisi için bkz. Sultan Cihan Begüm, *Hayat-ı Şahşehani: Life Of Her Highness The Late Nawab Şahşehan Begum Olı Bhopal*, Çev. B. Ghosal, Bombay 1926.

¹⁴ Azmi Özcan, "Şah Cihan Begüm", *DİA XXXVIII*, 2010, s. 252.

¹⁵ Şah Cihan Begüm 150000, eşi Sıddık Hasan Han 25000, kızı veliaht Sultan Cihan Begüm 9000, diğer kızı Belkis Cihan Begüm 500 İngiliz rupisi göndermiştir, BOA, HR.SYS..1234/70; Şah Cihan Begüm'ün biyografisinde Osmanlı askerlerine 100.000 rupi gönderildiği yazmaktadır, Sultan Cihan Begüm, *Hayat-i Şahşehan*, s. 236.

¹⁶ Bopal'den gelen yardımlara cevap yazılmak üzere Hariciye Nezareti'nden Osmanlı-Rus Savaşı'nın giderleri için Babali'de kurulan İne-i Harbiyye Komisyonu'na tahriratın akabeti sorulmuştur (11 Şubat 1878). Komisyon'dan gelen cevaba göre Bopal Begümü ve akrabalarının gönderdikleri paranın komisyon veznesine kaydının olmadığı bildirilmiştir. Ancak Şah Cihan Begüm ve ümerasının harb yardımı olan 17600 İngiliz altını ile diğer Hindistan erbabi tarafından 18400 İngiliz altının bankadan alındığı ve daha önce gönderilen yardımın bunların içinde olup olmadığını şebkenderle telgrafla sorulması bildirilmiştir, BOA, HR.SYS..1234/70.

Bopal Nevvablığı'nın bu yardımına karşılık, II. Abdülhamid 1878 yılında Sıddık Hasan Bahadır Han'a ikinci dereceden Mecidi Nişanı, Şah Cihan Begüm'e de Mekke'de Hindistan hacıları için tesisler yaptırdığı ve Bopal'i tren yolu hattına bağlayan demiryollarını inşa ettirdiği için Şefkat Nişanı verilmiştir.¹⁷ Mecidi Nişanı ile birlikte Sıddık Hasan Han'ın vasıflarını ortaya koyan Osmanlı Padişahının bir yazma fermanı Bopal hükümdarına verilmiştir.¹⁸ Ayrıca Haziran 1879'da Osmanlı Sadrazamı Hayreddin Paşa, Şeyh Mevlevî Muhammed Hüseyin vasıtasıyla Şah Cihan Begüm, eşi Sıddık Hasan Han ve Bopal Devlet Başkanı Muhammed Cemaleddin'e ferman, hediyeler ve mektuplar göndermiştir. Şeyh Mevlevî Muhammed Hüseyin, Bopal'de büyük bir merasimle karşılanarak 25 pare top atışıyla selamlanmıştır. Şah Cihan Begüm ve eşi Sıddık Hasan Şeyh adına verilen kabul töreninde II. Abdülhamid'den gelen nişanları takmıştır. Kabul töreninde Nevvab, II. Abdülhamid'in gönderdiği fermanı yüksek sesle okumuş, merasim sonunda Osmanlı Sultanı için dualar edilmiştir.¹⁹

Şah Cihan Begüm ve eşi Sıddık Hasan 7 Temmuz 1879'da gönderdiği mektupla Sultan Abdülhamid'in vermiş olduğu Mecidi Nişanı'nı aldığını ve teşekkürünü bildirmiştir.²⁰ Ayrıca Sıddık Hasan Han Sultan Abdulhamid Han'a kendi tefsiri "Fethu'l Beyan"ı göndermiş ve Osmanlı Devleti'ne olan sonsuz sevgisini dile getiren Hilafet-i Osmaniye'yi te'yid eden "el- İbretu Mimma Cae fi'l-Gazvi ve's-saadeti ve'l-Hicra" adlı bir kitap yazmıştır.²¹ Sıddık Hasan Han'ın Arapça kaleme aldığı eserlerin çoğu İstanbul'da basılmıştır.²²

Şah Cihan Begüm ve eşi Sıddık Hasan Han'ın Osmanlı Devleti ile olan ilişkilerinde Şazeli Tarikatı'nın lideri Mehmed Zafir'in

¹⁷ A. Özcan, "Şah Cihan Begüm", s. 253.

¹⁸ Sultan Cihan Begüm, *Hayat-i Şahjehan*, s. 236; Şah Cihan Begüm'e II. Abdülhamid tarafından gönderilen ferman, Şah Cihan Begüm'ün biyografisinin ekler kısmında yer almaktadır, bkz. Sultan Cihan Begüm, *Hayat-i Şahjehan*, s. 299vd.

¹⁹ Şerif'ül-Hasan, "1876-1877 Türk-Rus Savaşı'nda Pakistan'ın Türkler'e Yardımı", *Hayat Tarih Mecmuası*, II/11 (Aralık 1965), s. 20-21.

²⁰ BOA, Y.A.HUS..162/48; BOA, Y.PRK.UM..6/44; Şah Cihan Begüm'ün teşekkür mektubu için bkz. Ek 3.

²¹ Cüneyt Eren-Nurullah Yılmaz, "Hindistan Bhopal Emiri ve Müfessir Sıddık Hasan Han'ın Osmanlı Devleti İle İlişkisi", *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 19, Erzurum 2002, s. 237.

²² Şerif'ül-Hasan, "Pakistan", s. 20.

önemli rol oynadığı görülmektedir. Sıddık Hasan Han, II. Abdülhamid'in de mensup olduğu Şazeli Tarikatı'nın Şeyhi Medineli Mehmed Zafir Efendi'ye bazı mektuplar göndermiştir. Bopal'e daha önce gönderilen mektup ve hediyeler Mehmed Zafir vasıtasıyla Hindistan'a gönderilmişti. Sıddık Hasan Han, Mehmed Zafir'in yardımı olmadan hediyelerin oraya ulaşmasının biraz güç olacağını mektubunda ifade etmiş ve bu sebeple Şeyh Mehmed Zafir'e teşekkür etmiştir. Şah Cihan Begüm, 93 Harbi için gönderdiği yardımlardan başka Şazeli tarikatının lideri Şeyh Muhammed Zafir'e de para yardımında bulunmuştur. Şah Cihan Begüm, Bombay mümessili Mevlevî İnâyetullah vasıtasıyla Şeyh Mehmed Zafir'e 260 İngiliz lirası yollanmıştır. Mevlevî İnâyetullah Bombay bankası kanalıyla İstanbul bankasına göndermiştir.²³

Şeyh Mehmed Zafir'in yanı sıra Osmanlı Bopal ilişkilerine etki eden bir diğer faktör de İngilizlerdir. İngiliz hükümeti 93 Harbi'nde Hindistan Müslümanlarının faaliyetlerine müsamahakâr davrandığından dolayı Şah Cihan Begüm'ün Osmanlı Devleti'ne gönderdiği yardımlar yerine ulaşmıştır. Diğer yandan Osmanlı Devleti'nin Hindistan'a olan faaliyetleri her ne kadar maddi katkılar üzerine yoğunlaşsa da bunun yanında Hindistan Müslümanlarının İngiliz kamuoyunu etkileyerek bu savaşta İngiliz desteğini ummuşlardı. Ancak 93 Harbi'nde İngilizlerin Osmanlı Devleti'ni desteklememeleri üzerine Osmanlı-İngiliz ilişkilerinin sonraki süreçte iyi gitmediği görülecektir.²⁴

2- Sultan Cihan Begüm'ün Hicaz Ziyareti

1901 yılında iktidara gelen Sultan Cihan Begüm, annesi Şah Cihan Begüm gibi Osmanlı Sultanı Abdülhamid'e yakınlık duymuş²⁵, II. Abdülhamid'e olan bu bağlılığın dolay

²³ Şerifül-Hasan, "Pakistan", s. 21.

²⁴ A. Özcan, *Pan-İslamizm*, s. 102.

²⁵ II. Abdülhamid'de olan bu yakınlığı ile birlikte Sultan Cihan Begüm'ün yönetime geçmez İstanbul'a ziyarette bulunduğu ve yönetime geçişinde II. Abdülhamid'den biat aldığına dair kaynaklarda bilgiler geçmektedir, Recep Uslu, "Cihan Begüm", *DİA VII*, 1993, s. 534; Ancak gerek Osmanlı Arşiv belgelerinde gerekse kendi kaleme aldığı hatıra kitaplarında böyle bir ziyarete dair bilgiye rastlanılmamıştır. Bununla birlikte 1911'de çıktığı Avrupa seyahati esnasında İstanbul'da bulunmuştur. 1911'deki İstanbul ziyareti dair Osmanlı Arşivi'nde kayıtlar bulunmaktadır. İstanbul'da kaldığı süreci de yine hatıratında detaylı bir şekilde anlatmıştır. İstanbul ziyareti konusunda bkz. Sultan Cihan

oğullarından birine Abdülhamid adını vermiştir.²⁶ 1903 yılında Sultan Cihan Begüm hac farızasını yerine getirmek için Hicaz'a gitmek istemiştir.²⁷ Cihan Begüm İngiliz yönetimine hac ziyaretinde bulunmak istediğini bildirmiş ve gerekli hazırlıklar İngiliz hükümetinin yardımıyla tamamlanmıştır. Osmanlı Devleti ise bu ziyarette tüm imkanlarını vermeyi taahhüt etmiş ve kervanın korunmasından sorumlu olmuştur.²⁸ Cihan Begüm'ün Cidde'ye kadar güvenliği İngiliz komutan MacWatt tarafından sağlanmıştır.²⁹ Cihan Begüm'ün silahlı askerlerine ve gayrimüslim tebaasına Cidde'den sonra devam etmeleri için izin verilmemiştir.³⁰ Cihan Begüm, maiyetiyle birlikte önce Cidde'ye gelmiş, buradan 50 adamını Mekke'ye göndermiştir.³¹ Cidde'de İngiliz komutan MacWatt bir konuşma yaparak Bopal Begüm'ünün güvenliğini sağlamak için atılan her adımın İngiliz ve Türkler arasındaki dostça ilişkileri güçlendirmeye yardımcı olacağını söylemiştir.³² Cidde'den sonra Osmanlı askerleri kervanı koruma sorumluluğunu üstlenmiştir.³³ Sultan Cihan Begüm hacca gitmeden önce Medine'yi ziyaret etmek istemiştir.³⁴ Türk askerleri ile deniz yolculuğuna devam ederek, Medine'ye ulaşmak için Yenbu şehrine gelmiştir.³⁵ Cihan Begüm'ün Medine'ye geldiği tarihlerde Bedevilerin isyan ettiği görülmektedir. 1903 yılında Medine Muhafızı Ali Paşa'nın

Begüm, *An Account Of My Life: Akhtar Iqbal*, Vol. 3 Çev. C. H. Payne, Bombay 1927, s. 148vd.; Şah Cihan Begüm ve kızı Sultan Cihan Begüm'ün resimleri için bkz Ek 2.

²⁶ Y. Öztuna, *Hanedanlar*, s. 946.

²⁷ Cihan Begüm daha yola çıkmadan hac ziyaretiyle ilgili yazışmalarda karışıklık görülmüştür. Sultan Cihan Begüm'ün hac ziyaretinde bulunmak istediği İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Lansdowne tarafından Londra Sefareti'ne buradan da telgrafla Hariciye Nezareti'ne 12 Kasım 1903'de bildirilmiştir.²⁷ Cihan Begüm'ün hac ziyaretine dair Osmanlı Hariciye Nezareti, Londra Sefareti ve İngiliz Hariciyesi arasında yapılan yazışmalar neticesinde, bu görüşmelerin İngiliz Hariciyesi'yle değil Hindistan Genel Valisi'yle yapılması gerektiği bildirilmiştir, BOA, Y.A.HUS.460/129.

²⁸ BOA, Y.PRK.HR...33/99.

²⁹ BOA, Y.A.HUS.460/96; Sultan Cihan Begüm, *Pilgrimage*, s. 180.

³⁰ BOA, Y.A.HUS.461/3; Begüm, sıradan hacıların bile silahla girmelerine müsaade varken, onlara izin verilmemesini eleştirir. İngiliz Hükümeti tarafından ona bahşedilen onurum, Türkler tarafından bilinmediğini söyler, Sultan Cihan Begüm, *Pilgrimage*, s. 197; BOA, HR.SFR.3..., 528/67.

³¹ Bu yıl hac mevsiminde Hicaz'da kolera görülmemiştir, Sultan Cihan Begüm, *Pilgrimage*, s. 228vd.

³² Sultan Cihan Begüm, *Pilgrimage*, s. 242; Cihan Begüm'ün korunması için verilen Türk askerinin resmi için bkz. Ek 4 ve 5.

³³ BOA, HR.SFR.3..., 528/69.

³⁴ Sultan Cihan Begüm, *The Story Of Pilgrimage To Hijaz*, Calcutta 1913, s. 154.

³⁵ Sultan Cihan Begüm, *Pilgrimage*, s. 233.

koyduğu vergileri bahane ederek Medine eşrafı ayaklanmıştı³⁶. Cihan Begüm'ün kafilesi, hem Yenbu'dan Medine'ye geçerken hem de Medine'den Mekke'ye geçerken Bedevilerin saldırısına maruz kalmıştır.³⁷ Medine'ye ulaşan Cihan Begüm ve kafilesi burada ziyaretlerde bulduktan sonra tekrar Yenbu'ya dönmek yerine daha güvenli olacağı düşünülerek karayoluyla, Suriye kafilesine katılarak Mekke'ye gitmiştir.³⁸ Mekke'ye doğru yürüyüşe geçildiğinde Bedeviler yine kervan üzerine saldırıda bulunmuşlar ve Türk askerleri ile Bedeviler arasındaki çatışma yaklaşık 2 saat sürmüştür.³⁹

Zorlu bir yolculuktan sonra Mekke'ye ulaşan Cihan Begüm'ü burada Hicaz Valisi Ahmed Ratıb Paşa ve şehrin ileri gelenleri karşılamış⁴⁰ hacdan sonra ülkesine dönmek isteyen Begüm'ün dönüşünde de Ahmed Ratıb Efendi gerekli korumayı yanlarına vermiş ve Cihan Begüm ve kafilesi Cidde üzerinden Bopal'e dönmüşlerdir. Cihan Begüm'ün Kasım 1903 yılında başlayan ve Mart 1904 yılında tamamlanan hac ziyareti böylece yaklaşık beş ay kadar sürmüştür.⁴¹ Mekke ve Medine ziyareti esnasına Osmanlı misafirhanesinde kalan Sultan Cihan Begüm hac dönüşünde II. Abdülhamid'e teşekkürlerini bildiren mektup göndermiştir. Cihan Begüm, Padişaha çok değerli hediyeler sunmuş, Mekke ve Medine'ye de para ve hediyeler göndermiştir.⁴²

Sonuç

II. Abdülhamid döneminde İttihad-ı İslam siyaseti gereği, halifenin İslam dünyasındaki nüfuzunu arttırmak için iki vasıta kullanılmıştı. Bu siyaset, tarikat mensupları vasıtasıyla ve de hac

³⁶ Osmanlı Devleti Tanzimat'tan itibaren Mekke ve Medine'de merkezi hükümetin etkinliğini arttırmak için bir takım tedbirler almıştı. Ancak bu tedbirlere Medine eşrafında huzursuzluğa sebep olmuştur, M. Sabri Küçükşacı, "Medine; Osmanlı Dönemi", *DLA XXVIII*, 2003, s. 312.

³⁷ Yenbu ve Medine arasında ilerlerken Bedeviler kafile üzerine ateş açmış, Begüm'ün oğlu Ubeydullah Han vurulmaktan son anda kurtulmuştu. Birkaç mermi Cihan Begüm'ün taht-ı revanının çok yakınından geçmişti. Cihan Begüm, bu durumu Osmanlı Devleti'ne bildirmiş ve bu olaydan sorumlulukları olanların cezalandırılmasını istemiştir, BOA, Y.A.HUS..466/29.

³⁸ BOA, Y.A.HUS..459/79; BOA, BEO.2267/169983; Mahmil-i Şerif için bkz. Ek 6.

³⁹ BOA, BEO.2268/170040.

⁴⁰ BOA, BEO. 2949/221151.

⁴¹ Sultan Cihan Begüm, *Pilgrimage*, s. 338.

⁴² BOA, Y.A.HUS..472/54; BOA, Y.A.HUS..468/10

merasimleriyle gerçekleştirilmek istenmiştir. Bu iki yolun sonuçlarını Orta Hindistan'da yer alan Bopal Nevvablığı ile olan ilişkiler üzerindeki gözlemlemek mümkündür. İlk olarak 1868 yılında yönetime geçen Şah Cihan Begüm Osmanlı Devleti'ne büyük bir yakınlık ve ilgi duymuştur. Daha Nevvab olmadan Şah Cihan Begüm'ün annesi İskender Begüm ile hac ziyareti, sonraki yıllarda Osmanlı Halifesi'ne olan bağlılığına zemin hazırlanmıştır. Neticede Osmanlı Devleti'nin zor zamanlarından sayılan 93 Harbi'nde Şah Cihan Begüm maddi yardımlarda bulunmuştur. İki devlet arasındaki ilişkiyi sağlayan ve yakınlığı arttıran bir diğer araç ise Şazeli Tarikatı'nın Şeyhi Muhammed Zafir'in rolüdür. Şah Cihan Begüm'ün yardımlarına karşılık olarak oraya gönderilen hediye ve nişanlar Şeyh'in dervişleri vasıtasıyla Hindistan'a ulaştırılmıştır.

Osmanlı Devleti'nin İttihad-ı İslam siyasetini gerçekleştirmek için kullandığı bir diğer araç ise hactır. Bu yolla Hicaz'a gelen İslam devletlerinin ileri gelenleri iyi bir şekilde ağırlanmış ve dağıtılan risale ve bildirilerle Osmanlı Devleti'ne maddi yardımlarda bulunulması sağlanmaya çalışılmıştır. 1903 yılında hac ziyaretinde bulunan Bopal Nevvabı Sultan Cihan Begüm, ülkesine döndükten sonra II. Abdülhamid'e hac ziyaretinde gösterilen kolaylıklardan dolayı teşekkürlerini bildirmiş ve daha sonraki yıllarda Osmanlı Sultanlarına olan bağlılığını 1911 yılında İstanbul ziyareti ve Balkan Savaşları'nda Osmanlı Devleti'ne maddi yardımlarda bulunarak göstermiştir.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Bâb-ı Alî Evrak Odası (BEO.): 2268/170040, 2267/169983, 2949/221151.

Hariciye Nezareti Londra Sefareti (HR.SFR.3...): 528/67, 528/69, 535/70.

Hariciye Nezareti Siyasi (HR.SYS.): 1234/70.

İrade Meclis-i Vala (İ.MVL.): 340/14687.

Sadaret Meclis-i Vala Evrakı (A.)MKT.MVL.): 75/33.

Sadaret Mektubi Mühimme Kalemî Evrakı (A.)MKT.MHM.): 282/39.

Yıldız Hususi Maruzat (Y.A.HUS.): 162/48, 468/10, 472/54, 466/29, 460/129, 461/3, 460/96, 460/91, 459/79.

Yıldız Umumi (Y.PRK.UM.): 6/44.

Kitap ve Makaleler

ÇETİNSAYA, Gökhan, “II. Abdülhamid Döneminin İlk Yıllarında ‘İslâm Birliği’ Hareketi (1876-1878)”, *AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Ankara, 1988.

ERASLAN, Cezmi, *II. Abdülhamid ve İslâm Birliği*, Ötüken Yay., İstanbul, 1992.

EREN, Cüneyt -Nurullah Yılmaz, “Hindistan Bhopal Emiri Ve Müfessir Sıddık Hasan Han'ın Osmanlı Devleti İle İlişkisi”, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 19, Erzurum, 2002, s. 233-238.

İskender Begüm, *A Pilgrimage To Mecca*, Çev. W. Osborne, London, 1870.

İSLAM, Tuhina, “Social and Educational Reforms of Nawab Sultan Jahan Begum”, *The International Journal Of Humanities & Social Studies*, Vol 2 Issue 8, August, 2014, s. 47-52.

KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi (Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri 1876-1907)*, Ankara, 1995.

KONUĞÇU, Enver, “Bopal”, *DİA VI*, 1992, s. 283.

KONUĞÇU, Enver, “İskender Begüm”, *DİA XXII*, 2000, s. 560-561.

KÜÇÜKAŞCI, M. Sabri, “Medine; Osmanlı Dönemi”, *DİA XXVIII*, 2003, s. 311-318.

LEE, Hee Soo, "II. Abdülhamid ve Doğu Asya'daki Pan-İslamist Siyaseti", *Osmanlı II*, Ankara, 1999, s. 363-372.

ÖZCAN, Azmi, *Pan-İslamizm/Osmanlı Devleti, Hint Müslümanları Ve İngiltere (1877-1914)*, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, Ankara, 1997.

ÖZCAN, Azmi, "Şah Cihan Begüm", *DİA XXXVIII*, 2010, s. 252-253.

ÖZCAN, Azmi, "İttihad-ı İslam", *DİA XXIII*, İstanbul, 2001, s. 470-475.

ÖZTUNA, Yılmaz, *Devletler ve Hanedanlar I*, Ankara, 2005.

PRECKEL, Claudia, *Begums Of Bhopal*, New Delhi, 2000.

Sultan Cihan Begüm, *An Account Of My Life: Gohur-i Ikbal, Vol 1*, Çev. C H. Payne, London 1912. Vol. 2 Çev. Abdus Samad Khan, Bombay 1922. Vol. 3 Çev.C. H. Payne, Bombay, 1927.

Sultan Cihan Begüm, *Hayat-i Qudsiya: Life Of Nawab Gauhar Begam Alias The Nawab Begam Qudsiya Begum Of Bhopal*, Çev. W. S. Davis, London, 1918.

Sultan Cihan Begüm, *Hayat-ı Shahjehani: Life Of Her Highness The Late Nawab Shahjehan Begum Oh Bhopal*, Çev. B. Ghosal, Bombay, 1926.

Sultan Cihan Begüm, *The Story Of Pilgrimage To Hijaz*, Calcutta, 1913.

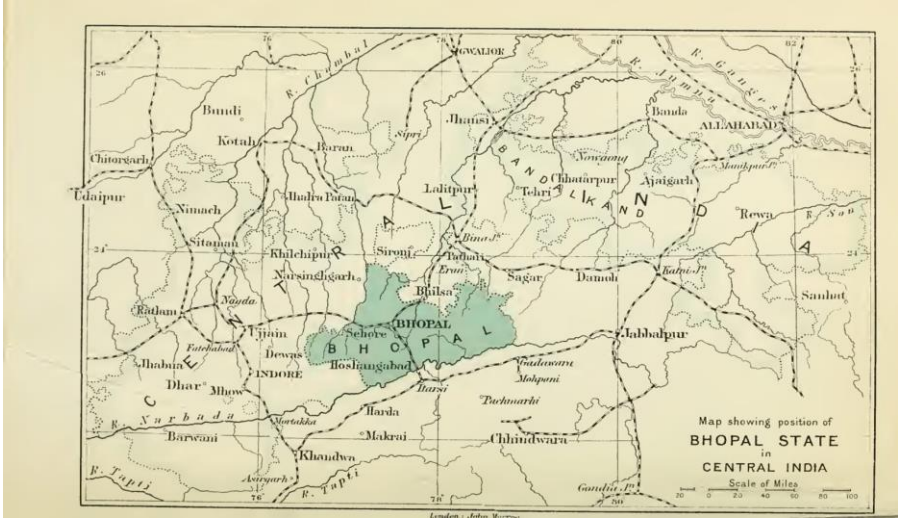
Şah Cihan Begüm, *Taj ul -Ikbal Tarikh Bhopal; or The History Of Bhopal*, Çev. H. C. Barstow, Calcutta, 1876.

Şerifül-Hasan, "1876-1877 Türk-Rus Savaşı'nda Pakistan'ın Türkler'e Yardımı", *Hayat Tarih Mecmuası*, II/11 (Aralık 1965), s. 21.

USLU, Recep, "Cihan Begüm", *DİA VII*, 1993, s. 534-535.

ÜÇOK, Bahriye, "Hindistan'da Bopal Devleti'nde Bir Naibe ve 3 Kadın Hükümdar", *TTK Tebliğler VII* (1972). 1, 446-450.

Ekler

Ek 1: Bopal Nevvablığı Haritası (Sultan Cihan Begüm, *An Account Of My Life: Gohur-i Ikbal*, Vol 1, Çev. C H. Payne, London 1912.)

Ek 2: Şah Cihan Begüm ve Kızı Sultan Cihan Begüm (Sultan Cihan Begüm, *An Account Of My Life: Gohuri- Ikbal*, Vol 1, Çev. C H. Payne, London 1912, s. 28)

Ek 3; Şah Cihan Begüm'ün Teşekkür Mektubu (BOA, Y.A.HUS., 162/48)

Page 242.

TURKISH TROOPS ON THE MARCH.

Ek 4: Hicaz'da Türk Askerleri (Sultan Cihan Begüm, *The Story Of Pilgrimage To Hijaz*, Calcutta 1913, s. 242.)

Page 254.

A GROUP OF TURKISH SOLDIERS OF THE IRREGULAR FORCE.

Ek 5: Hicaz'da Bir Grup Türk Askeri (Sultan Cihan Begüm, *The Story Of Pilgrimage To Hijaz*, Calcutta 1913, s. 254.)

MAHMİL SHAREEF (SACRED EQUIPAGE).

Ek 6: Mahmil-i Şerif (Sultan Cihan Begüm, *The Story Of Pilgrimage To Hijaz*, Calcutta 1913, s. 316.)